
Tömösváry Zsigmond¹

Pjotr Alekszandrovcics Rumjancev tábornagy² – A hadvezér és az állam

*Pjotr Alekszandrovcics Rumjancev (1725. jan. 4. – 1796. dec. 8.) tábornagy a hét-
éves háború (1756–1763) és az 1768–1774 közötti orosz–török háború időszakának
kiemelkedő képességű orosz hadvezére volt. Hadvezéri tevékenysége mellett je-
lentős a hadtudományi, hadelméleti munkássága is, melynek során a kor orosz
haderejében használatos alapszabályzatok döntő többségét személyesen dolgozta
ki, és azok gyakorlati alkalmazásával a cári hadsereg a korabeli Európa egyik
számottevő hadseregévé vált. Hadvezéri képességei mellett komoly eredményeket
ért el Kis-Oroszország (Malorosszija) főkormányzójaként az orosz közigazgatás
megszilárdításában a mai Délkelet-Ukrajna területén.*

*Kulcsszavak: hétéves háború, egységes vezetési elv, tábornagy, katonai fegyelem, szolgál-
lati rend, főkormányzó*

Field Marshal Pyotr Alexandrovich Rumyantsev – The Strategist and the State

*Field Marshal Pyotr Alexandrovich Rumyantsev was a prominent intellec-
tual Russian strategist of the Seven Years' War (1756–1763) and the period of the
Russian–Turkish War (1768–1774). Beside his activity as a strategist he had an
important military science activity. He personally drafted the basic books of rules
used in the contemporary Russian military forces and by adopting these rules the
czarist army became one of the most notable armies in Europe. Beside his strate-
gist capabilities, as governor general of "Little Russia" (Malorussia) he achieved*

¹ A hadtudomány PhD-fokozatos, Felderítők Társasága Egyesület elnöke; e-mail: zsig07@t-online.hu

² A tábornagyi (*Generalfeldmarschall – генерал-фельдмаршал*) rendfokozatot I. Péter cár vezette be az orosz hadseregnél 1699-ben, és egészen az 1917-es februári forradalom idejéig érvényben maradt. A cár 1700-ban adományozta először két kiemelkedő képességű hadvezérének, Fjodor Golovin és Borisz Seremetyev grófnak, illetve megkapta ezt a címet Karl Krua, a szász seregek főparancsnoka is. A tábornagyi címet rendkívüli elismerésként civil személyek is megkaphatták, így például Fjodor Golovin volt kancellár, Nyikoláj Trubeckoj herceg, de kivételes esetben külföldi hadvezérek részére is adományozták: a brit Wellington herceg, Jozef Radetzky osztrák és Helmuth von Moltke porosz hadvezérek. A rendfokozatot 1917-ben törölték el.

results in strengthening the Russian public administration in the territories of the present southeast Ukraine.

Keywords: Seven Years' War, unified command principle, field marshal, military discipline, service order, governor-general

Rumjancev élete és pályafutása

1. kép

Pyotr Alekszandrovics Rumjancev [12]

Kevés olyan eseményekben és fordulatokban gazdag korszaka van az orosz történelemnek, mint az Orosz Birodalom létrejöttét és megerősödését fémjelző I. (Nagy) Péter cár (1682/1689–1725),³ illetve II. (Nagy) Katalin cárnő (1762–1796) uralkodásának időszaka, valamint e két kiemelkedő történelmi személyiség regnálása között eltelt közel négy évtized. Elegendő csak arra gondolni, hogy ebben az időszakban került sor a hétéves háborúra,

³ I. Pétert 1682-ben koronázták meg, de kiskorú lévén „társuralkodónak” formálisan a testvérét, Ivánt bízták meg. A hatalom tényleges megragadásáig (1689) régensként gyakorlatilag a cárné, Szofija Alekszejevna irányította az Orosz Birodalmat.

az orosz–svéd, az orosz–lengyel, az orosz–kínai, több orosz–török háborúra; és ugyan csak ebben az időszakban osztották fel három ízben is az akkori Lengyelország területét – Oroszország aktív közreműködésével –, amelynek eredményeként az gyakorlatilag 150 évre eltűnt Európa térképéről mint önálló állam.

Ugyanakkor a Nagy Péter által oly gondosan felépített birodalom sorsa is többször bizonytalanná vált a halálát követő évtizedekben, hiszen az orosz nemesi elit igyekezett lehetőleg olyan uralkodókat és uralkodónőket kiszemelni a cári trónra, akiket megítélésük szerint irányítani tudnak majd. Abban, hogy ez nem mindig sikerült nekik, sajátos szerepe volt a hadseregnek, azon belül is a gárdának. A hadsereg sohasem valamelyik hadvezére érdekében avatkozott be a hatalomért folytatott harcba, mégis gyakorlatilag „cár csinálóvá” vált. Péter is a fiatakorában szervezett „játék ezredek”⁴ segítségével került hatalomra, majd halála után feleségének, I. Katalinnak is a cári gárda jelenléte biztosította a zavartalan trónra jutást. Végezetül pedig a III. Péter ellenében trónra került II. (Nagy) Katalin cárnőt is a gárda segítette hatalomra.

2. kép

I. (Nagy) Péter cár [12]

⁴ Játékalakulatnak (потешные войска) nevezték azt a – Preobrazsenszkoje településen szervezett – kis létszámú alakulatot, amelynek az volt a szerepe, hogy a későbbi uralkodó megtanulja a hadviselés szabályait. Péter a hatalomváltásra készülve gyorsan megnövelte a létszámukat, majd segítségükkel a trónra kerülve belőlük alakította ki a „Preobrazsenszkij Polk” (Преображенский Полк) elnevezésű gárdaezredet.

Ez a háborúban gazdag időszak olyan orosz hadvezérek egész sorát termelte ki, mint például Borisz Seremetyev gróf, tábornagy, Alekszander Menysikov herceg és Alekszander Szuvorov herceg, akik a generalisszimuszi címet is megkapták; vagy Grigorij Patyomkin tábornagy, Ivan Csernisov tengernagy. A híres hadvezérek sorából is kiemelném a számomra érdekes és változatos katonai, hadtudósi és közigazgatási pályát befutó Pjotr Rumjancev tábornagyot, aki számos csatateri sikere mellett maradandót alkotott a hadelmélet területén, de tevékenysége hasznosnak és eredményesnek bizonyult akkor is, amikor Kis-Oroszország⁵ főkormányzójává⁶ nevezte ki II. Katalin cárnő.

3. kép

II. (Nagy) Katalin cárnő [12]

Pjotr Alekszandrovics Rumjancev 1725. január 4-én született a Dnyeszter melléki Sztrojenci faluban. Édesapja, Alekszander Rumjancev, I. Péter cár bizalmasa, édesanyja pedig Marija Matvejeva, aki művelt és igen szép nő volt, a rossz nyelvek szerint pedig a cár szeretője, és maga Péter választotta ki számára a férjét. A családfő Péter cár halála után is még sokáig megőrizte befolyását az udvarban, mígnem Anna cárnő uralkodása alatt, 1731-ben a cárnő nagy befolyással bíró bizalmasát, Ernst von Biron herceget korrupcióval vádolta és fizikailag bántalmazta, amiért négy évre Baskíriába száműzték. 1735-ben azonban visszahívták, és visszakapta az altábornagyi rendfokozatát is, sőt a cárnő először asztrahanyi, majd később kazanyi főkormányzóvá nevezte ki. Az ekkor tízéves Pjotr Rumjancev a családi hagyományoknak megfelelően a Preobrazsenszkij Testőrezredhez került, majd négyéves

⁵ Kis-Oroszország – a jobb parti (Kelet-, Dél-kelet-) Ukrajna korabeli neve. Használatos még e korban a Kis-országi Kormányzóság (*Малоросійська губернія*) megnevezés is mint közigazgatási egység.

⁶ Генерал-губернатором Малороссии

felkészítést követően – tekintettel arra, hogy édesapja eredetileg diplomáciai pályára szánta – egy ideig az orosz birodalom berlini diplomáciai képviselőjén folytatta pályafutását. Feladatai végeztével hazarendelték és a Szárazföldi Kadét Hadtestnél fejezte be tanulmányait. Alhadnagyi rendfokozattal került ki az orosz hadsereg egyik egységéhez, amelyik 1741–1743 között részt vett a svédek elleni háborúban. A háború az – akkori svéd területen található – Abo⁷ városában megkötött, és az oroszok számára előnyös békekötéssel zárult, aminek hírére az akkor már századosi rendfokozatú Pjotr Rumjancev vitte el a cárnőnek, aki azon nyomban kinevezte őt ezredessé, továbbá a voronyezsi gyalogos ezred parancsnokává.

1743-ban édesapja a cárnőtől grófi címet kapott, amelyet Rumjancev ezredes is örökölt. 1748-ban feleségül vette Jekatyerína Golicinát (Golicin herceg leányát), akitől négy gyermeke született.⁸ Felesége révén jelentős vagyonhoz is jutott, amiből bőven tellett fényűző életmódjára. Sajnálatos módon, egészen édesapja – 1749-ben bekövetkezett – haláláig, meglehetősen kicsapongó életmódot folytatott. Ezt követően megváltozott, és teljes egészében a katonai pályának szentelte az életét.

Rumjancev életében az igazi fordulópontot azonban az 1756–1763 közötti ún. hét-éves háború jelentette, amelyet sok történész és Winston Churchill maga is az „igazi első világháborúnak” nevezett. A háború – Ausztrália kivételével – valamennyi kontinenst érintette, és Európa mindegyik korabeli nagyhatalma részese volt. Az Orosz Birodalom Franciaországgal és Ausztriával szövetkezett a Nagy Frigyes vezette Poroszországgal, illetve Nagy-Britanniával szemben, továbbá mindkét félhez számos közepes és kisebb ország is csatlakozott.

Közvetlenül a háború kitörése előtt Pjotr Rumjancevet vezérőrnaggyá nevezték ki, és első ízben a kelet-poroszországi Gross-Egersdorfnál nyílt alkalma későbbi hadvezéri képességeinek kibontakoztatására. A tartalék erők (egy dandár) parancsnokaként az orosz hadsereg főparancsnoka, Fjodor Aprakszin tábornagy utasítása hiányában is bevette a rábízott négy tartalék ezredet, amivel biztosította az orosz erők számára a győzelmet. Igaz, ennek ellenére nem kapott dicséretet az önkényeskedésért, az orosz hadsereg pedig a parancsnok lassúsága miatt nem tudta kihasználni a fiatal tábornok váratlan húzása révén elért sikert.

1758-ban kinevezték altábornaggyá,⁹ és jelentős szerepe volt abban, hogy 1759 augusztus 12-én a sziléziai Kunersdorf mellett, a hétéves háború legnagyobb ütközetében az orosz–osztrák haderő döntő vereséget mért II. (Nagy) Frigyes porosz seregére. Ezt követően 1761-ben a Rumjancev vezette orosz csapatok még beveszik – a korábban már két ízben is sikertelenül ostromolt – Kolberg várát Pomerániában. A poroszokat a teljes megsemmisüléstől csak Erzsébet cárnő időközben bekövetkezett halála mentette meg, mert az utódja, III. Péter cár –, aki II. Frigyes nagy csodálója volt – visszarendelte az orosz hadsereget, egyúttal beszüntette az ellenségeskedést a poroszokkal. Ezzel óriási elégedetlenséget okozott a meglehetősen komoly veszteségeket szenvedett hadseregben, sőt Péter szövetséget kötött II. Frigyessel, és segítséget nyújtott neki a Dánia elleni hadjáratban – éppen

⁷ Mai neve Turku, Finnországban található.

⁸ Három fia: Mihail, Nyikolaj és Szergej sikeresek voltak életükben. Nyikolaj 1809–1812 között a kancellári tisztelet, sőt 1810-től egy ideig az Államtanács elnöki tisztségét is betöltötte, azonban egyikük sem nősült meg, majd halálukkal a Rumjancev ág kihalt. Negyedik gyerekek, Tatjana még csecsemőkorában elhalálozott.

⁹ Altábornagyi rendfokozat: 1741–1798-ig генерал-поручик, amit 1798-tól ismét a генерал-лейтенант elnevezés vált fel.

Rumjancevet bízta meg az ún. pomerániai hadtest megszervezésével. Ennek érdekében, hogy hűségéről biztosíthassa, kinevezte Rumjancevet vezérlő tábornokká,¹⁰ és ő teljesítette is a rábízott feladatot.

Rumjancev uralkodó iránti hűségére jellemző, hogy amikor III. Péter cár felesége, a későbbi II. (Nagy) Katalin a gárda segítségével hatalomra jutott a törvényes uralkodóval szemben, haladéktalanul a nyugdíjazását kérte.

II. Katalin azonban tisztában volt azzal, hogy ilyen felkészült és sikeres hadvezérre a későbbiekben még bizonyára szüksége lesz, ezért komoly erőfeszítések árán rábeszélte Rumjancevet, hogy térjen vissza a szolgálatba, majd 1764-ben kinevezte őt Kis-Oroszország¹¹ fő kormányzójává, egyben a területen található kozák ezredek, valamint az ún. ukrán hadosztály fővezérévé. Rumjancev ezen a területen is sikereket ért el: nevéhez fűződik a korabeli orosz közigazgatási rendszer megszilárdítása, továbbá – többek között – az első hivatalos népszámlálás elvégzése is.

4. kép

Az 1768–1774. évi orosz–török háború [12]

A közigazgatás megszervezésében elért sikerei mellett az 1770. esztendő jelentős katonai sikereket is hozott Rumjancev számára. Már javában zajlott a törökökkel a Krímért vívott háború (1768–1774), amikor – a Kagul folyónál – a Rumjancev vezette orosz sereg döntő jelentőségű győzelmet aratott a túlerőben lévő török sereg felett. A győzelemért – elsőként az orosz történelem során – kapta meg a Szent György Érdemrend I. osztálya kitüntetését.

¹⁰ Vezérlő tábornok – генерал-аншеф. A rendfokozatot (sőt, inkább beosztást) I. Péter vezette be 1698-ban francia mintára az orosz haderő rendfokozati rendszerébe, és azt első ízben 1700-ban a Narva melletti csatát követően Seremetyev gróf kapta meg.

¹¹ Малороссия, pontosabban Малороссийская губерния

1774-ben a sumlai¹² magaslatoknál ügyes manővereivel elvágta a létszámfölényben lévő török sereget az adrianopoliszi utánpótlási vonalaitól, aminek következtében létrejött a kücsük-kajnardzsi béke.¹³ A Kagul melletti ütközet Rumjancev számára a tábornagi rendfokozatot, a Duna menti sikeres harci cselekményeiért a „dunántúli”¹⁴ jelzőt eredményezte, valamint a cárnőtől 10 000 jobbágyot kapott ajándékba. Az Orosz Birodalom ezzel kijáratot nyert a Fekete-tengerre, és gyakorlatilag joggal mondhatta II. Katalin, hogy „az európai hadszíntéren egyetlen ágyút sem süthetnek el az orosz uralkodó tudta és bejegyezése nélkül!”

A békekötést követően Rumjancev visszatért a fő kormányzói tisztségéhez, és folytatva az orosz közigazgatási rendszer kiépítését a Kis-Oroszországi Kormányzóság területén. 1779-ben II. Katalin kinevezte őt harkovi, kurszki és kis-oroszországi helytartóvá. Bár az 1787-ben kitört újabb orosz–török háborúban még rábízták a 2. hadsereg parancsnokságát, azonban a főparancsnoki tisztet már a cárnő férje, Patjomkin herceg kapta, aki kínosan ügyelt arra, nehogy Rumjancev a feje fölé nőhessen. Ezt érzékelve a hadvezér nyugdíjazását kérte, amibe a cárnő bele is egyezett, így gróf Rumjancev „Zadunajszkij” Pjotr Alekszandrovic tábormagy visszatért az ukrajnai Tasany faluban található birtokára, ahol az 1796-ban bekövetkezett haláláig élt.

5. kép

Az 1787–1791. évi orosz–török háború [12]

¹² Sumla: ma a Bulgária területén lévő Sumen

¹³ A béke értelmében az Oszmán Birodalom kénytelen volt elismerni az addig fennhatósága alatt tartott Krími Tatár Kánság függetlenségét, valamint az Orosz Birodalom védnökségét Moldova és Havasalföld felett. Az oroszok kijáratot kaptak a Fekete-tengerre, hozzájuk került az Észak-Kaukázus egy része, a Kercs-félsziget, valamint a Dnyeper és Déli-Bug folyók közti terület.

¹⁴ Задунайский – „Zadunajszkij”

Bár egyszer még 1794-ben a cárnő kinevezi a lengyelországi hadjáratban részt vevő orosz seregek fővezérévé, de ő egészségi állapota miatt már nem tudott megjelenni a harctéren, és a parancsnokságot átadta a kor következő nagy hadvezérének, Szuvorov tábornoknak. Mindössze egy hónappal élte túl II. Katalint, akinek utóda, I. Pál nagy tisztelője volt Rumjancev életművének; halálakor – tiszteletére – háromnapos gyászt rendelt el az orosz hadseregben. A tábornagyot katonai tiszteletadással, a kijevi Barlang Kolostorban (Pecszerszka Lavra) helyezték örök nyugalomra.

6. kép

Rumjancev emlékműve Szentpéterváron [12]

Rumjancev, a hadtudós

Gyakorlati hadvezéri tevékenysége mellett igen jelentős Rumjancev tábornagnak az orosz hadművészet fejlesztése terén kifejtett munkássága is. A 18. századi orosz hadtudomány megalapozásában és fejlődésében meghatározó szerepe volt I. (Nagy) Péter cárnak, aki nemcsak kiemelkedő képességű államférfiként, de az orosz reguláris hadsereg, illetve a haditengerészeti flotta megteremtőjeként, továbbá alkalmazójaként is aktív részese volt az Orosz Birodalom létrehozásának. Személyesen dolgozta ki a *Katonai szabályzat*¹⁵ elnevezésű alpművét, amelyben összefoglalta a korábban megvívott háborúk és ütközetek alapvető tapasztalatait, a katonai szervezettel, a személyi állomány nevelésével kapcsolatos legfontosabb kérdéseket. Tulajdonképpen a Nagy Péter-i szabályzatra alapozva fejlesztették

¹⁵ Устава воинского

tovább az orosz hadtudomány elméleti alapjait a század második felének kiemelkedő képességű hadvezérei, többek között Pjotr Rumjancev, Alekszander Szuvorov és Fjodor Usakov.

Közülük is kiemelkedett sokrétű munkásságával Rumjancev, aki igen nagy figyelmet fordított az orosz haderő szervezeti korszerűsítésének és kiképzésének kérdéseire. A támadó harcot és a döntő ütközetet tekintette az ellenség legyőzése fő eszközének, amelyet véleménye szerint annak teljes megsemmisítéséig kell folytatni. Hadelméleti munkásságában nem a területszerzés elsődlegességét, hanem az ellenség teljes megsemmisítésének fontosságát hangsúlyozta. Mindebben fontos szerepet szánt a csapatok felkészítésének és kiképzésének, a hadsereg mozgékonyága, továbbá reagálóképessége növelésének. „Azon a véleményen voltam és leszek a jövőben is, hogy a támadó felet mindvégig a győzni akarás vezérli, míg a védekezőt állandó félelem köti gúzsba, amely egyenesen arányos az elszenvedett csapások erősségével!” [1: 33] Ugyanakkor fontosnak tartotta az aktív védelem szerepét is, melynek során a védekező fél erőit összeszedve minél előbb támadásba megy át. Elfogadta, sőt a dunai átkelése során maga is alkalmazta a visszavonulást mint a manőver egy olyan formáját, amelyből megfelelő időben ellentámadásba, majd támadásba lehet átmenni.

Első jelentős hadelméleti munkája az 1761-ben megjelent *Rumjancev altábornagy által az irányítása alatt álló hadtest részére kiadott utasítás a szolgálat ellátásának valamennyi esetére*¹⁶ című szabályzat volt. Ez tartalmazta az őrszolgálati, alaki, kiképzési tennivalóktól kezdve a menet végrehajtásának rendjén keresztül a táborverés, az elszállásolás és a csapatok ellátásának kérdéséig bezárólag a hadviselés valamennyi fontos kérdését. [2]

Alapműve, az 1770 márciusában megjelent *Szolgálati rend*¹⁷ című munkája, melyet a korabeli orosz haderő alapszabályzataként használtak. Emellett számtalan forrásértékű munkát készített, amelyek jelentős szerepet kaptak az állam és a hadsereg kapcsolatának alakítása, a korabeli hadsereg szervezetének formálása, a harcmódok alkalmazásának, a katonák, illetve a csapatok felkészítésének, a haderő napi tevékenységének megszervezése során. Ilyenek voltak például a *Gyalogos alaki szabályzat*,¹⁸ a *Lovassági ezredparancsnoki utasítás*,¹⁹ a *Gyalogos ezredparancsnoki utasítás*.²⁰ Ez utóbbinak az V. fejezete például előírta a századparancsnok részére, hogy köteles személyesen megismerkedni minden egyes újonccal, meghatározott időnként elbeszélgetni velük, hogy alaposan megismerhesse az embereit és tudja, hogy a kiképzés során mi mindenre kell majd odafigyelnie. E munkái zömmel 1763–1766 között jelentek meg, és egy részüket beépítették a *Szolgálati rend* című alapszabályzat szövegébe is.

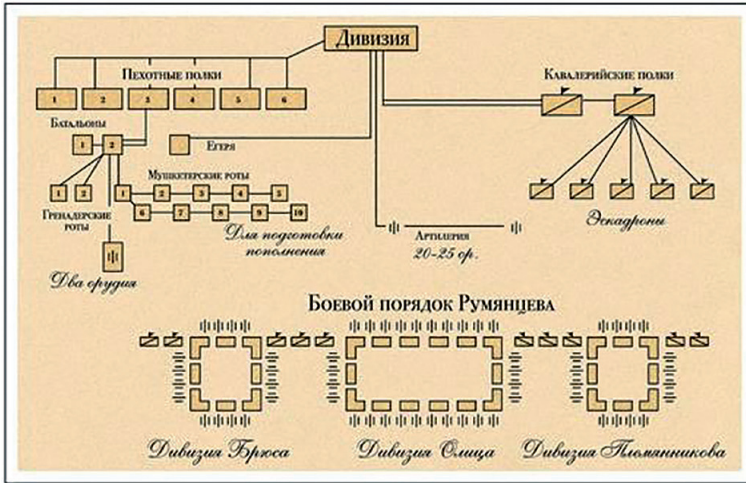
¹⁶ Учреждение, данное от генерал-поручика и кавалера Румянцева в корпус, под главною командою его состоящий, для согласного во всех случаях произведения службы

¹⁷ Обряд службы

¹⁸ Пехотный строевой устав

¹⁹ Инструкция конного полку полковнику

²⁰ Инструкция полковничья пехотного полку

7. kép

Egy hadosztály szervezete és hadrendje az 1768–1774-es orosz–török háborúban [12]

Fontosnak tartom még megemlíteni a hadtestparancsnokok részére 1773-ban kiadott *Pjotr Rumjancev előírásai a csapatok hadrendjére támadás során*²¹ című utasítását, amely részletesen meghatározta a támadó hadtest első lépcsőjének felépítését, a tüzérség elhelyezését a harcrenden belül, azzal a kitételrel, hogy a harcrend többi elemének felépítését a hadtestparancsnokokra bízta.

Hadtudományi (hadelméleti) írásainak egy másik fontos csoportját a II. Katalin cárnőhöz írott jelentései, feljegyzései és levelei képezték. Ilyen volt többek között az 1776. október 5-én Katalin cárnőhöz írott hadijelentése *A haderő építéséről és fenntartásáról*,²² amelyben határozott javaslatokat fogalmaz meg a haderő építésével, a tartalékok képzésével és felkészítésével kapcsolatosan.

„Ha már olyan sok pénzt költünk a hadseregre, akkor annak felül kell múlnia más hatalmak hadseregeit fizikailag, erkölcsileg és politikai tudatosságban [...] Ilyen szellemben kell felállítani a tartalék ezredeket és a határőr csapatokat is, a sérülteket és gyengéket el kell bocsátani, érdemeik elismerésével. Így azok alkalmasak lesznek a harc megvívására, és nem csak tartalékban.” [3]

Célszerűnek tartotta, hogy a kormányzóságokban (guberniumokban) tábori zászlóaljokat szervezzenek a fenti célok érdekében, azokat lássák el megfelelő ruházattal és hadfelszereléssel. Egyúttal fel is ajánlja személyes részvételét ennek kialakításában II. Katalin

²¹ Правила П. А. Румянцева к построению войск для нападения на неприятеля

²² Реяция -+9 о комплектовании и содержании армии

cárnőnek: „Amennyiben Fenséged rám bízna ennek kimunkálását, a mások által elavultnak tartott személyes szakmai előítéleteimet és szeszélyeimet félretéve, lelkiismeretesen, az Ön szolgálatahoz méltóan igyekszem elvégezni...” [3]

Másik ilyen II. Katalin cárnőhöz írott levele 1777 májusában kelt, és abban tulajdonképpen olyan kérdéseket fogalmazott meg, melyekben a jelenkori orosz hadtudósok a legelső orosz katonai doktrína körvonalait vélik felfedezni. A levél a *Dunántúli Rumjancev tábornagy gondolatai a hadsereg állapotáról, a csapatok szervezeti felépítéséről és fenntartásokról, az erődökről, lőszer-, illetve egyéb raktárakról, a katonai iskolák létrehozásáról, a fegyelemről, továbbá a katonai rendőrségről, a körzeti parancsnokságokról és egyebekről*²³ címet viselte.

A levél – ami tulajdonképpen egy komoly hadelméleti munka – bevezetőjében hangsúlyozza, hogy az államnak az ország teherbíró képességének, méreteinek és védelmi szükségleteinek megfelelő haderőt kell fenntartania, amihez a szükséges erőforrásokat a régi, de főképpen az újonnan megszerzett kormányzóságoktól befolyó javakra kell építeni úgy, hogy az állam belső, elsődleges szükségletei se szenvedjenek csorbát. Ehhez fogalmaz meg a szerző a levél tizenhat fejezetében (cikkelyében) konkrét javaslatokat. A terjedelmi korlátok miatt nem részletezem valamennyi tartalmát, csupán az általam fontosnak ítélt fejezetek egyes részeit emelném ki. [4]

Az I. fejezetben Rumjancev tábornagy javaslatot tesz az orosz haderő felépítésére az ország külső biztonságának, belső nyugalmanak és gazdasági lehetőségeinek figyelembevételével. Megítélése szerint:

„...négy szárazföldi hadsereget kell felállítani, amelyek gyalogos, táborig és helyőrségi, lovas, dragonyos és huszár ezredek, könnyű csapatokból, tűzerekből, aknászokból és mesteremberekből állnak:

az I. Tengermelléki Hadsereg részei a Novgorodi, a Finn, az Ingermanlandi,²⁴ az Észt, a Livóniai, a Pszkovi és a Polocki Kormányzóság területén;

a II. Ukrajnai Hadsereg a Mogiljovi, az Azovi, a Voronyezsi, Szlobodzki és a Belgorodi Kormányzóság területén;

a III. Alföldi Hadsereg részei pedig a Nyizsegorodszkiji, a Kazanyi, az Orenburgi és az Asztrahanyi Kormányzóság területén diszlokáljanak;

a IV. Tartalék Hadsereg csapatait olyan, az állam szempontjából előnyös és alacsony költséggel fenntartható helyen kell elhelyezni, ahonnan könnyen meg lehet erősíteni a határokat, illetve kézben lehet tartani a Szibériai és az Irkutszki Kormányzóságokat és a Flottát. Ez utóbbit egy szakmailag igen felkészült, tekintélyes katonai vezetőre kell bízni, akitől nem szabad sajnálni sem a címet, sem a rendfokozatot.” [4]

A III. fejezet tartalmazza az erődök létesítésével kapcsolatos tennivalókat. Ezeket úgy kell megépíteni vagy felújítani, hogy biztosítsák a hadsereg területen található alakulatainak

²³ Мысли генерал-фельдмаршала Румянцева-Задунайскогого состоянии армии, об устройстве войск, о содержании их, о построении крепостей, арсеналов, магазинов, о заведении военных школ, о дисциплине и военной полиции, о комиссариатах и пр.

²⁴ Ingermanland – A Finn-öböl és a Ladoga-tó között, a Néva két partján elterülő kb. 15 000 km² terület, később a Szentpétervári Kormányzóság része lett.

és a vízi akadályoknak a védelmét, valamint lehetőség szerint ezekben kell elhelyezni a területileg utalt alakulatok lőszer-, ruházati, továbbá egyéb raktárait is.

Figyelemre méltó a IV. fejezet is, amely a katonai tudományok és hasznos szakismertek oktatásához „hadtudományi iskolák” létrehozására tesz javaslatot, amelyekben például a katonák gyerekeit vagy önkénteseket taníthatnának felkészült tisztek, szállásmesterek, valamint szakemberek a katonai tudományok, illetve a hadsereg számára hasznos szakmák ismeretére. Ez jóval olcsóbb lenne, mint külföldi szakembereket hozatni.

Fontosnak tartom megemlíteni az V. fejezetben leírtakat is, melyek a fegyellemmel kapcsolatos kérdéseket és a katonai rendőrség kérdéseit taglalják.

„A fegyelem magába foglalja a vak engedelmességtől az előjáró feltétlen tiszteletéig terjedő folyamatot, amelyet szubordinációnak nevezünk, és amelyet a katonai szolgálat lelke, melyet hanyatlás esetén helyre kell állítani, és mint isteni fensőbb adományt a szemünk fényénél is jobban őrizni!” [4]

A katonai rendőrség feladata a szabályzat szerinti élet és rend biztosítása menetben, a hadjáratok során, illetve a városi elhelyezési körülmények között. Ugyancsak a feladataik közé tartoznak a polgári szertartások (házasságkötés, temetések stb.) megszervezése is.

A VI. fejezet négy paragrafusban taglalja az anyagi biztosítás kérdéseit a fegyverzettől a ruházaton át a pénzügyi ellátás kérdéséig. A fegyverzettel történő ellátásnál Rumjancev tábornagy kitér arra, hogy lehetőleg ne sokféle kaliberű ágyút rendszeresítsenek, legyen 6 és 12 fontos, de ne sokféle, mert megnehezíti a lőszerellátást. A gyalogsági fegyvereknél figyelemre méltó, hogy a német katonának egyenes kardot, míg a magyarnak szablyát kell biztosítani. Ugyanígy különbséget tesz a ruházati ellátásban is.

A VIII. fejezet a csapatok terepen, elhelyezési körletben, helyőrségekben és azon kívül, kikötőkben, illetve hadihajókon való folyamatos elfoglaltságának és gyakoroltatásának fontosságáról szól. El kell jutni odáig, hogy a legénység megértse és elfogadja a szolgálatok, a gyakoroltatás, a gyakorlatok fontosságát, valamint szükségességét.

Feltétlenül említésre méltó a szabadságolással és eltávozással foglalkozó XI. fejezet, amely előírja, hogy – az áprilistól júniusig terjedő időszakot kivéve – békeidőben az állomány egyharmadát meghatározott terv szerinti váltásokkal haza lehet engedni az otthoni munkálatok elvégzése érdekében. Kivételt képeznek bizonyos beosztások, például a felcserek, szállásmesterek, törzsekben szolgáló altisztek és mesteremberek. A tiszteknél sem lehet egyszerre távol az ezredes és az alezredes helyettese. A tüzérségnél pedig csak az állomány egyenylöcse lehet távol egyidejűleg.

A XII–XV. fejezetek az előmeneteli renddel, a kitüntetésekkel és az egyenruha-viselés szabályaival foglalkoznak igen részletesen.

Végezetül figyelmet érdemel a XVI. fejezet, amely a kormányzati szintű irányítás feladatait taglalja. Rumjancev véleménye szerint kell egy legfelső Katonai Tanács, amelynek tagjait az uralkodó nevezi ki, aki egyben elnököl is a Tanács ülésein. Feltétlenül a tanács tagja kell hogy legyen a hadsereg főparancsnoka mellett a tüzérségért felelős tábornok,²⁵ a műszaki

²⁵ Генерал-фельдцейхмейстер – Ilyen jellegű rendfokozat létezett a korabeli német, francia, brit haderőben is. Az Orosz Birodalom hadseregében a fegyvernemi (gyalogsági, lovassági stb.) tábornoki rendfokozatnak felelt meg.

és erősítési munkálatokért felelős tábornok,²⁶ továbbá a haderő ellátásáért felelős fő komiszár.²⁷ Ezen a szinten hozzák meg a stratégiai szintű döntéseket, amelyek végrehajtásáért Rumjancev szerint – annak módját is beleértve – minden szinten az egyszemélyi parancsnok a felelős.

Rumjancev tábornagy ezzel a munkájával tulajdonképpen az első orosz katonai doktrína katona-technikai oldalát fogalmazta meg. A tábornagy azonban nem csak a gyakorlati kérdések megoldásának elméleti megalapozásával és csokorba szedésével foglalkozott. Számos munkájában foglalkozik olyan fontos elméleti kérdésekkel is, mint például a politika és a háború viszonya. Mintegy harminc évvel Clausewitz híres tételének megfogalmazása előtt már *felismerte a politika és a háború sajátos viszonyát*. Véleménye szerint a „*politikai ügyek határozzák meg a szabályokat a katonák számára*”, [5] ami gyakorlatilag a politika primátusának elismerését jelentette részéről.

További – igen hasznos és gyorsan, konkrét eredményeket elérni szándékozó – munkái az alárendelt parancsnokok részére küldött írásos utasításai voltak, amelyek konkrét feladatokat vagy feladatcsoportokat tartalmaztak, és gyakran ezek pontos végrehajtásán múltott az ütközet vagy a hadjárat sikere. Ilyen volt például a *P. Rumjancev utasítása a lovas osztag parancsnoka, P. Jeropkin vezérőrnagy részére a csapatok oszlopban történő ténykedésre való felkészítésére*,²⁸ aminek a gyakorlatban történő alkalmazása jelentősen hozzájárult a hétéves háború során elért orosz sikerekhez.

Rumjancev elvei a vezetésről, a vezér és a parancsnokok szerepéről

Rumjancev korát messze megelőzve az első olyan orosz hadvezér volt, aki nemcsak megkövetelte a hadsereg főparancsnoka és a hadtestparancsnokok részére az önálló döntések meghozatalának jogát a harc megvívásának módjára, de elméleti munkásságának vonatkozó részével meg is alapozta.

„*A katonai dolgok következményeiket tekintve minden más tevékenységnél nagyobb körültekintést és óvatosságot követelnek meg, és éppen ezért minden egyes parancsnok kötelessége ezeket megérteni és döntéseinél figyelembe venni...*” [6: 17]

Azt az elvet vallotta, hogy minden haditerv csak akkor hozhat eredményt, ha a konkrét hadi helyzet valamennyi, a harc megvívása szempontjából jelentős körülményét figyelembe véve alakítják ki, és realizálásánál eltekintenek a korábbi sablonoktól!

A kor hadvezérei – hacsak nem az uralkodóház tagjai voltak – nehezen tudták magukat függetleníteni döntéseikben a cár mellett működő Udvari Haditanács által a hadművelési területtől távol, irodákban kidolgozott, a korabeli hadviselési sablonokra épülő haditervektől. Rumjancevnek is tulajdonképpen csak az 1773–1774-es törökök elleni hadjáratra

²⁶ Генерал-инженер

²⁷ Генерал-комиссар

²⁸ Ордер П. А. Румянцева командиру конного отряда генерал-майору П. Д. Еропкину об обучении войск действию в колоннах

sikerült elérnie a teljes önállóságot a küszöbön álló hadművelet megtervezéséhez és végrehajtásához. Ez a lehetőség nagy cselekvési szabadságot és gyors győzelmet hozott a hadvezérnek, amelynek eredménye az orosz fél számára kedvező, már korábban említett kücsük-karnajdzsi béke lett, amely az Orosz Birodalom számára a Krím-félszigetet és az Észak-Kaukázus egy részét jelentette. Ettől kezdve az uralkodó és az Udvari Haditanács is tiszteletben tartotta a katonai vezetői önállóságát, amit viszont ő is megkövetelt az alárendelt parancsnokaitól.

Rumjancev hadvezetési elveiben lényeges különbség fedezhető fel a korabeli nyugat-európai hadművészeti elvekkel való összehasonlításban. A 18. században divatos ún. „kordon rendszer” a csapatokat a hadművelet területén egyenletesen, vonalas harcrendben helyezte el, ami a vonal áttörését követően a többi csapattal való kapcsolat elvesztését is jelentette. Rumjancev ezzel szemben megszervezte az egyes csoportosítások közötti stratégiai együttműködést, és a harc folyamán a vonalharcászat helyett a csapatok térben történő, illetve feladat szerinti széttagolását; az oszlopban történő gyors előremozgást és esetenként a fő feladat érdekében szükséges erőkoncentrációt, az adott helyzet követelményeinek figyelembevételével. Ezzel gyakorlatilag megteremtette a manőver fogalmát, amelyet hadjárata során a gyakorlatban is alkalmazott. A manővert nem öncélú tevékenységnek, hanem a saját csapatok kedvezőbb helyzetbe hozatala és saját akarata ellenségre történő kényszerítése fontos eszközének tekintette.

Ugyanakkor fontosnak tartotta az uralkodó és az udvari (politikai) vezetés folyamatos kapcsolatát a hadműveletet közvetlenül irányító hadvezérrel. Éppen a törökök elleni, fent említett 1773. évi hadjáratára készülve – egy II. Katalin cárnőhöz írott levelében – kérte a cárnőt, hogy

„tájékoztatót kaphasson a szövetséges és szomszédos hatalmakkal való viszonyról, arról, hogy milyen feladatokat kaptak az orosz szárazföldi és tengerészeti csapatok többi alakulatai, mert enélkül, csak a saját helyzetemet látva, a teljes hadi helyzetet minden kétséget kizáróan nem tudom megérteni, hiszen ezek összekapcsolódnak, és csak ezeket összehangolva ismerhetem meg az általános összefüggéseket.” [6]

Rumjancev általában véve fontosnak tartotta az uralkodó mint „politikai vezető” döntéseinek elsődlegességét a katonai vezetés és a hadjárat stratégiai célkitűzéseit illetően.²⁹ Ehhez következetesen tartotta is magát pályafutása során. Egész tevékenységét az uralkodóhoz való hűség határozta meg, aminek fényes tanújelét adta III. Péter halálakor, amikor is a Preobrazsenszkij Testőrezred segítségével trónra került Katalin cárnőtól a nyugdíjazását kérte. Az orosz hadtörténelem és a birodalom szerencséjére II. Katalin felismerte Rumjancev hadvezéri képességeit, és visszahívta a szolgálatba.

²⁹ Lásd 75. oldal 7. bekezdés.

Rumjancev a csapatok felkészítéséről és a kiképzésről

A tábornagy jelentéseiben többször is hiányolta a kiképzés egységes rendszerét az orosz haderőben. Egyik – II. Katalin cárnőhöz írott – levelében például kiemelten szól a szabályzatoknak megfelelő kiképzés fontosságáról:

„Fenséged hadseregének ezredei azért jók, mert jók az ezredeseik, vagyis egyes személyektől és nem a szabályzattól függően jók, és ennek nem szabad így lennie! Valamennyien jók lennének, ha a jelenlegi szabályzatoknak megfelelően lennének kiképezve és óramű pontossággal hajtanák végre szolgálati feladataikat.” [7: 71]

Még 1770-ben elkészítette a már korábban jelzett *Szolgálati rend* című alapszabályzatát, amely az orosz haderő felkészítésének és kiképzésének alapját képezte a hadvezér más, kiegészítő szabályzataival együtt.

Rumjancev különösen nagy figyelmet fordított a tisztii állomány felkészítésére. Ennek során komoly hangsúlyt kapott a tisztek harcászati felkészítése, a terepen és a harc helyzetben történő gyors eligazodás, továbbá a helyes elhatározás meghozatalának fontossága, valamint a bátor, kezdeményező és példamutató cselekvés. Amikor a *Szolgálati rendet* szétküldte az ezredkehez, ezt írta a kísérő levélben: „Az ezredparancsnokoknak azt javaslom, hogy az általam kiadott Szolgálati rendet törzs- és főtisztjeik fejében úgy rögzítsék, hogy azt nem elég csak elolvasni, de jól fejben is kell tartani. A még jobb elsajátítás érdekében pedig a legjobb zsebben maguknál tartani!” [8: 48]

A katonák felkészítése során külön hangsúlyt helyezett az újoncok, a regruták felkészítésére és kiképzésére. Az ezzel kapcsolatos teendőket az *Utasítás a századparancsnokok részére*, illetve a *Gyalogos ezredparancsnoki utasítás* című szabályzataiban határozta meg igen részletesen. Kezdetben csak a fegyverek szét- és összeszerelését gyakorolták a katonák, majd a fegyverrel történő menetelést követően jutottak el a lövészetig.

Rumjancev a feudalizmus korában szokatlan módon az állam védelmezőjének tekintette a katonát, akit minden tekintetben fel kell készíteni arra, hogy élete árán is megvédje hazáját és honfitársait.

Fontos szerepet szánt a kiképzés során az erkölcsi és hazafias nevelésnek. Arra kell nevelni a katonát, hogy kész legyen hazája érdekében elviselni a katonai szolgálat nehézségeit, és hogy tudatosan vállalja kötelességeinek teljesítését. Mindezek érdekében felhasználta az adott katonai egységek haladó történelmi hagyományait, amiről egy, a századparancsnokoknak küldött utasításában ezt írja: „A katonába szuggerálni kell az iránt az ezred iránt érzett szeretetet és kötődést, amelyikben szolgál.” [9: 21]

Ugyancsak fontosnak tartotta a katonák kitartásra, bátorságra és állhatatosságra nevelését, a harcrend, valamint a fegyelem következetes betartása mellett. „Ha a katonában sikerül ambíciót felkelteni, és rendíthetetlenül tartja a helyét a harcrendben, akkor a túlerővel szemben is képes győzedelmeskedni és senki sem képes megállítani!” [9: 21] – írta Rumjancev 1770 márciusában az egyik beosztott parancsnokának, Olicz tábornoknak.

Rumjancev értékrendje – a fegyelem betartása

A tábornagy véleménye szerint a fegyelem mindenekelőtt a vezénylő parancsnokok és a csapatok, valamint a közvetlen parancsnokok, illetve a beosztott katonák közötti bizalmon kell hogy alapuljon. *„Ha valaki a menet során, vagy az egyes kiképzési fogások során hibázik, azért nem kell verni és nem szabad restellni, megmutatni, hogyan kell csinálni!”* [9: 21] Fontosnak tartotta, hogy egyetlen fegyelemsértés se maradjon büntetlenül, de az legyen arányos az elkövetett fegyelemsértéssel. Keményen büntette például az italozást. Különösen fontosnak tartotta a fegyelmi nevelés területén a meggyőzés és a kényszerítés módszerének helyes arányú összekapcsolását, de nem vetette el a fizikai fenyegetés eszközét sem.

A tábornagy személyes példamutatása, bátorsága és következetes követelménytámasztása révén – bár soha sem került olyan közel a katonáihoz, mint tanítványai, Szuворov és Kutuzov – hallatlan népszerű volt a katonák körében. Szigor és emberség – ez jellemezte a hadvezér elvárásait az alárendelt parancsnokokkal szemben is. *„Ha szükséges, akkor a századostól, mint a század fejétől féljenek a katonák, de ezzel egyidejűleg szükséges, hogy szeressék is őt és teljes bizalommal legyenek iránta.”* [9: 22]

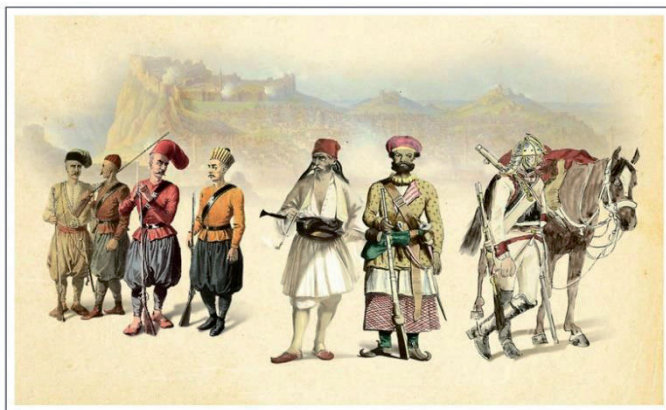
8. kép

Orosz egyenruhák a 18. században [12]

Rumjancev értékrendjében ugyancsak fontos szerepet kapott a kezdeményezőkézség, amit saját maga a már korábban említett Gross-Egersdorf-i ütközetben, a gyakorlatban is bemutatott, és később a beosztott parancsnokaitól is elvárt. Ebben az ütközetben a gyalogság, a tüzérség és a lovasság közötti együttműködés pontos megszervezésével a döntő pillanatban – a fővezér utasításának hiányában is – a megfelelő helyen mért csapással megfordította az ütközet sorsát, ezzel az orosz erők vereséget mértek II. Frigyes porosz seregére. (Igaz, akkoriban – különösen a porosz haderőben – az ilyen fegyelemsértésért szigorú felelősségre vonás járt volna.)

A tábornagy értékrendjében meghatározó szerepet kapott a támadó harc, illetve hadművelet. Míg a korabeli hadművészet az ellenséges terület elfoglalását tekintette fő céljának, addig Rumjancev az ellenség erőinek teljes megsemmisítéséig folytatta a támadó harcot,

mondván, az ellenség szétverése elkerülhetetlenül együtt jár a területének elfoglalásával is, és ezzel együtt a háború megnyerésével. Ennek fényes bizonyítéka volt az 1770-ben Large és Kagul mellett aratott döntő győzelme a túlerőben lévő török seregek felett.

9. kép

Török egyenruhák a 18. században [12]

A támadó harc megszervezése és végrehajtása során Rumjancev nagy figyelmet fordított a manőverezésre. Míg a korabeli nyugati hadvezérek a manővereket inkább az ellenfél utánpótlási rendszereire mért csapásoknál alkalmazták, elvágva ezzel a fő erőket az utánpótlási útvonalaktól, addig Rumjancev a manővert a saját csapatok ellenfeléhez képest kedvezőbb helyzetbe hozására, az ellenséges erők mozgásterének szűkítésére, valamint saját akaratának az ellenfélre történő kényszerítésére használta fel, természetesen a győzelem kivívása érdekében. Érdekes, hogy a visszavonulást is a manőver egyik módjaként fogta fel, amelyből a megfelelő időpontban ellentámadásba, majd támadásba lehet átmenni.

Ugyancsak sajátosan „rumjancevi” módszer volt a támadó harc folyamán a gyalogság hideg fegyverének – a szuronynak – a használata a gyalogos erők rohammal történő alkalmazása során.

Rumjancev tábornagy nagy jelentőséget tulajdonított az ügynöki és a csapatfelderítés jó megszervezésének. „... a parancsnok számára az első szabály, hogy ismerje ellenfele elhelyezkedését, erőit és várható alkalmazási módszereit, hogy a támadás során megfelelő módon figyelembe vehesse azokat.” [10: 37]

Rumjancev az ellátásról

A korábban már említett, 1777 májusában II. Katalin cárnőhöz írott levelében részletesen foglalkozik a haderő személyi állományának ellátásával kapcsolatos kérdésekkel. A „Dunántúli” Rumjancev tábornagy gondolatai a hadsereg állapotáról, a csapatok szervezeti felépítéséről és fenntartásukról, az erődökről, lőszer- és egyéb raktárakról, a katonai iskolák létrehozásáról, a fegyelemről és a katonai rendőrségről, a körzeti parancsnokságokról és egyebekről címet viselő komoly hadelméleti munka VI. cikkének több

paragrafusa foglalkozik a katonák illetményel, élelmiszerral, egyenruhával, fegyverrel történő ellátásával, a lovak és a számukra szükséges takarmány beszerzésének módjával. De ugyanilyen alaposan vázolja az egészségügyi biztosítást, továbbá az ezzel összefüggő higiénia betartásának szabályait is. „*A gyalogság részére kényelmesre varrott hátizsákot kell készíteni, puha és széles bőrszíjjal, és csak a legszükségesebb dolgokat kell elhelyezni bennük, hogy a fegyverrel amúgy is túlterhelt embereket ne terheljék tovább...*” [7: 27]

Rumjancev hatása kora hadtudományára

A tábornagy hadelméleti munkássága jelentős változásokat hozott a kor hadtudománya elméleti kérdéseinek megközelítése, de különösen azok gyakorlati alkalmazása terén. A 18. század nyugat-európai hadviselésében elfogadott kordon rendszer és a vonalharczat elveivel szemben Rumjancev az oszlopok és a négyszögek alkalmazását, illetve az egyes hadrendi elemek közötti együttműködés megszervezését, s ezen keresztül a változatos – az adott pillanatban legcélravezetőbb hadrendi felépítést alkalmazva –, széles körű manőverezéssel, a fő csapás irányában megfelelő erő koncentrálásával vívta ki a támadó harctevékenységgel a győzelmet. Ugyanakkor a tábornagy még nem teljesen vetette el a vonal harcrendet, mert az oszlopok és négyszögek között az úgynevezett „szórt csatárláncot”³⁰ elég gyakran alkalmazta a gyakorlatban.

A kor hadi stratégiájához képest újszerű volt az az elve is, hogy az ellenséget a végső megsemmisítésig kell üldözni, hiszen a kor nyugati hadvezérei a döntőnek vélt csatát követően általában futni hagyták az ellenfeleiket.

Rumjancev tábornagy rakta le az orosz hadművészetben a tüzérség harci alkalmazásának akkoriban újszerű elveit. Hadseregében erős és vegyes kaliberű tüzér ütegeket hozott létre, amelyek a gyalogsággal és a lovassággal szoros együttműködésben alkalmazva lefojták az ellenség előerejét, valamint tüzérségi eszközeit.

Hadvezéri mentalitását kiválóan jellemzi az a mondata, melyet az egyik hadtestparancsnokának írt egy feladatszabó üzenetében: „*A hadvezért nemcsak az ellenfél feletti győzelem tudománya, hanem a győzelmek kihasználásának képessége is jellemzi!*” [11: 359]

Hadvezéri képességeit ellenfelei is nagyra értékelték. Ennek legékesebb példáját II. Frigyes porosz uralkodó gesztusa jelentette számára, amikor kérésére egyik berlini útja során a törökök felett Kagul mellett aratott győzelmének forgatókönyvét a teljes porosz tábornoki kar jelenlétében kellett bemutatnia.

Összegzés

Megítélésem szerint Rumjancev hadtudományi munkássága és hadvezéri tevékenysége az eddigieknél mindenképpen több figyelmet érdemel.

Alapvető elméleti munkái a korabeli orosz haderő felkészítésének és harci alkalmazásának legfontosabb elveit rögzítették, amelyek átfogták a hadművészet teljes spektrumát. Sikeres gyakorlati hadvezéri tevékenységének eredményeként előbb a hétéves háborúban

³⁰ Рассыпной строй

a porosz seregek és szövetségeseik, majd az orosz–török háború (1768–1774) során az oszmán seregek felett aratott győzelmeivel jelentősen hozzájárult a korabeli Orosz Birodalom megerősödéséhez, területének növeléséhez. Győzelmeinek többségét a kor hadelméleti fel fogásától eltérő, újszerű, elméletileg megalapozott megoldásaival érte el, pedig a sikerekért nemcsak az ellenféllel, de sokszor a korabeli megszokott sablonokhoz mereven ragaszkodó Udvari Haditanács ellenkezésével is meg kellett küzdenie. A keze alól a későbbi orosz tábornokok egész sora nőtte ki magát ismert hadvezérré, közülük is a legismertebbek talán N. V. Repnyin tábornagy és A. V. Szuvorov generalisszimusz voltak. Ez utóbbi a nemzetközileg is elismert hadvezéri képességei mellett az orosz hadtudomány kiemelkedő művelőjévé is vált.

Pjotr Alekszandrovic Rumjancev altábornagy hadvezéri és hadtudományi tevékenysége mellett a korabeli orosz közigazgatás területén is helytállt. 1765-ben II. (Nagy) Katalin cárnő Kis-Oroszország főkormányzójává nevezte ki, majd 1779-ben a kurszki, harkovi és kis-oroszországi területeken a cárnő helytartója lett. Polgári területen eltöltött évein jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az orosz közigazgatási modell ezeken a területeken megerősödjön.

Az Oroszországi Föderáció katonai tanintézeteinél ma már oktatják hadvezéri és hadtudósi munkásságát.

Felhasznált irodalom

- [1] *Письмо Румянцева Н. И. Панину от 27 января 1769 г.* Гос. библиотека СССР им. В. И. Ленина, рук. отд., ф. Панина, д. VI–12, л. 33.
- [2] Журналь Русского военно-исторического общества, СП б 1–2 (1913).
- [3] *Великие полководцы: Петр Румянцева-Задунайский.* In: *Труды П. А. Румянцева о военном искусстве. Реляция П. А. Румянцева Екатерине II о комплектовании и содержании армии.* fictionbook.ru/static/trials/09/36/29/09362913.html (A letöltés dátuma: 2016. március 20.)
- [4] *Румянцев-Задунайский, П.А.: П. А. Румянцева – Екатерине II.* In: *Великая и Малая Россия. Труды и дни фельдмаршала.* fictionbook.ru/static/trials/09/36/29/09362913.html (A letöltés dátuma: 2016. március 25.)
- [5] Клокман, Ю. Р.: *Фельдмаршал Румянцева в период Русско-турецкой войны 1768–1774 гг.* Изд-во Академии наук СССР, 1951.
- [6] *Реляция Румянцева Екатерине II от 25 марта 1773 г.* ЦГВИА, ф. ВУА, д.1937, л. 17. artofwar.ru/k/kamenew_anatolij_iwanowich/wsamomwysshemgradusesohranjatx.shtml (A letöltés dátuma: 2016. március 25.)
- [7] *Реляция Румянцева Екатерине II от 15 марта 1771 г.* ЦГВИА, ф. ВУА, д. 1925, л. 71. artofwar.ru/k/kamenew_anatolij_iwanowich/polkihoroshiotpolkownikowaneotustawa.shtml (A letöltés dátuma: 2016. március 20.)
- [8] КАМЕНЕВ, А. И.: *В самом высшем градусе сохранять.* Гос. библиотека СССР им. В. И. Ленина, рук. отд., ф. Румянцева, д. 3730, л. 48. artofwar.ru/k/kamenew_anatolij_iwanowich/wsamomwysshemgradusesohranjatx.shtml (A letöltés dátuma: 2016. március 20.)
- [9] *Румянцев, П. А.: Инструкции ротным командам.* artofwar.ru/k/kamenew_anatolij_iwanowich/wsamomwysshemgradusesohranjatx.shtml (A letöltés dátuma: 2016. március 20.)

- [10] *Ордер Румянцева генерал-майору Текели от 23 января 1773 г.* ЦГВИА, ф. ВУА, д. 1967, л. 37. artofwar.ru/k/kamenew_anatolij_iwanowich/wsamomwysshemgradusesohranjatx.shtml (A letöltés dátuma: 2016. március 20.)
- [11] *Ордер Румянцева генералу Олицу от 18 декабря 1770 г.* ЦГВИА, ф. ВУА, д. 1866, л. 359 об. artofwar.ru/k/kamenew_anatolij_iwanowich/wsamomwysshemgradusesohranjatx.shtml (2016. 03. 20.)
- [12] Képek forrása: 1. *kép*: 100.histrf.ru/commanders/rumyantsev-zadunayskiy-petr-aleksandrovich/ (A letöltés dátuma: 2016. március 20.) 2. *kép*: Материал из Википедии — свободной энциклопедии;); 3. *kép*: Материал из Википедии — свободной энциклопедии; 4. *kép*: yandex.ru/images/ (A letöltés dátuma: 2016. március 20.); 5. *kép*: yandex.ru/images (A letöltés dátuma: 2016. március 20.); 6. *kép*: Материал из Википедии — свободной энциклопедии; 7. *kép*: yandex.ru/images (A letöltés dátuma: 2016. március 20.); 8. *kép*: yandex.ru/images/ (A letöltés dátuma: 2016. március 20.); 9. *kép*: yandex.ru/images/ (A letöltés dátuma: 2016. március 20.)